

CUVÂNT ÎNAINTE

Domeniul Relațiilor Internaționale, ca și în cazul tuturor domeniilor aparținând științelor socio-umaniste, are nevoie de formulări teoretice cuprinse în cadrul unor structuri conceptuale, teorii sau paradigme care să faciliteze explicarea și înțelegerea fenomenelor și evenimentelor din societatea internațională, precum și analiza lor în folosul tuturor celor interesați. Astfel, o teorie în domeniul Relațiilor Internaționale trebuie să aibă un rol explicativ, să ofere răspunsuri logice la aceste evenimente, dar și interpretativ, să analizeze cauzele și consecințele lor, să ofere un model conceptual pentru studierea Relațiilor Internaționale.

În contextul în care mediul internațional constituie obiect de studiu pentru mai multe discipline, dezbateră teoretică asupra relațiilor internaționale a devenit una extrem de amplă și a angrenat specialiști din mai multe domenii. După cum s-a reliefat și în doctrina de specialitate, disciplina „Teorii ale Relațiilor Internaționale” ia în considerare multe dintre constatările realizate de alte discipline cum ar fi Istoria, Politologia, Sociologia, Dreptul Internațional sau Economia Mondială și, ca urmare, operează cu noțiuni și concepte cum sunt: natura relațiilor dintre state ca subiecte de drept internațional și actori în relațiile internaționale; suveranitate, independență și cooperare internațională; securitate națională și internațională; cursa înarmărilor; globalizare; ordine mondială și noua ordine internațională.

Plecând de la diversitatea concepțiilor asupra teoriilor în studiul relațiilor internaționale, prezentul curs universitar urmărește ca, într-o primă etapă, să clarifice și să familiarizeze studenții cu o serie de termeni de specialitate din domeniul Relațiilor Internaționale, un domeniu științific pe cât de recent, pe atât de complex. În continuare, cursul universitar abordează principalele teorii ale relațiilor

internaționale, cu accent pe dezbateră fundamentală care a opus teoria realistă (incluzând și celelalte teorii derivate din acesta) teoriei liberale sau idealiste și, implicit, a teoriilor care au avut același fundament cu aceasta, fără neglijarea și a altor școli de gândire cum ar fi: Școala de la Frankfurt și teoria critică a relațiilor internaționale; precum și Școala Engleză și teoria societății internaționale. Totodată, au fost aprofundate și unele teorii relativ recente, printre acestea: Postcolonialismul; Postmodernismul; Constructivismul; Feminismul; Ecologismul sau „Teoria Verde”; sau Teoria Justiției Globale. Cum era și firesc, cursul universitar a tratat și problemele fundamentale ale lumii contemporane și abordările acestora în teoriile relațiilor internaționale, analiza fiind focalizată asupra controverselor teoretice privind terorismul internațional, dar și asupra importanței religiei în teoretizarea domeniului Relațiilor Internaționale în contextul enunțării controversatei teze a „ciocnirii civilizațiilor”.

În elaborarea prezentului curs universitar am ținut cont și de prevederile Legii nr. 199/2023, potrivit căreia în învățământul superior sunt promovate principiile învățământului centrat pe student, punându-se accentul pe student și pe nevoile sale de învățare, motiv pentru care fiecare dintre cele 14 capitole conține o secțiune cu întrebări și teme recapitulative, precum și o serie de teste pentru verificarea cunoștințelor și evaluarea formativă a învățării.

Ca urmare a recentelor evoluții normative, în special art. 49 lit. e) din Legea nr. 183/2024, se impune să amintesc faptul că prezentul curs universitar este o ediție revăzută și adăugită a unei lucrări similare care a fost publicată în anul 2024 la Editura Akakia din București, cu ISBN: 978-630-6602-38-4. Având în vedere noile Standarde minimale naționale necesare și obligatorii pentru conferirea titlurilor didactice elaborate de CNATDCU, conform cărora cursurile universitare trebuie să fie publicate la edituri clasificate CNCS sau edituri universitare, am luat decizia de a publica acest curs la Editura Pro Universitaria din

București care este acreditată CNCS în domeniul Științelor Umaniste și CNATDCU (lista A2-Panel 4) în domeniul Științelor Sociale.

Astfel, având în vedere structura adaptată la nevoile de învățare ale studenților, valoarea surselor de informare și claritatea formulărilor și, în plus, recunoașterea în plan științific a Editurii Pro Universitaria, am convingerea că prezentul curs universitar se va constitui într-un valoros și util instrument de lucru, asigurând studenților dobândirea competențelor specifice și capacitatea de a corela cunoștințele teoretice cu abilitatea de a le aplica în practică.

Prof. univ. dr. Dan Vătăman

CURSUL 1

ASPECTE INTRODUCTIVE PRIVIND TEORIILE RELAȚIILOR INTERNAȚIONALE

1.1. Rolul teoriei în studiul Relațiilor Internaționale

Conform Dicționarului explicativ al limbii române, prin teorie se înțelege un „ansamblu sistematic de idei, de ipoteze, de legi și concepte care descriu și explică fapte sau evenimente privind anumite domenii sau categorii de fenomene”¹.

Plecând de la această definiție se pune întrebarea: Care este sau ar trebuie să fie rolul unei teorii în Relațiile Internaționale², un domeniu științific pe cât de recent, pe atât de complex? În încercarea de a oferi un răspuns cuprinzător la această întrebare pornim de la concepția că domeniul Relațiilor Internaționale, ca de altfel toate domeniile aparținând științelor socio-umaniste, are nevoie de formulări teoretice cuprinse în unor cadrul structuri conceptuale, teorii sau paradigme care să faciliteze explicarea și înțelegerea fenomenelor și evenimentelor din societatea internațională, precum și analiza lor în folosul tuturor celor interesați. Astfel, o teorie în domeniul Relațiilor

¹ *Dicționarul explicativ al limbii române*, Ediția a II-a, Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, București, Editura Univers Enciclopedic, 1998, p. 1118.

² Conform practicii consacrate în domeniu, în acest curs universitar vom folosi sintagma „Relații Internaționale” scrisă cu majuscule atunci când ne referim la disciplina științifică în ansamblul său și, totodată, vom scrie „relații internaționale” cu minuscule atunci când ne referim la relațiile stabilite între actorii care interacționează în cadrul societății internaționale. Această practică devenită convențională a fost instituită de Chris Brown în lucrarea „*Understanding International Relations*”, Publisher Red Globe Press London, 1997, p. 3.

Internaționale trebuie să aibă un rol explicativ, să ofere răspunsuri logice la aceste evenimente, dar și interpretativ, să analizeze cauzele și consecințele lor, să ofere un model conceptual pentru studierea Relațiilor Internaționale³.

Importanța de a opera distincții între enunțurile teoreticienilor sau între funcțiile îndeplinite de teorii a crescut în perioada recentă, fapt pentru care specialiștii în domeniul relațiilor internaționale nu au ajuns la un acord unanim cu privire la ceea ce reprezintă o teorie. În lucrarea „*Contemporary Theory in International Relations*”, publicată în anul 1960, Stanley Hoffmann a distins între „teorie ca set de răspunsuri” și „teorie ca set de întrebări”. Pe prima a înțeles-o ca pe „un set de ipoteze explicative menite să reveleze regulile jocului în politica internațională. Prin a doua a înțeles „eforturile de a concepe o cale corectă de studiere a problemelor mondiale” prin orientarea atenției asupra „celor mai importante variabile, chiar dacă nici una dintre încercări nu urmărește să prezinte de la început legile care guvernează comportamentul respectivelor variabile”; scopul fiind doar acela „de a furniza cercetătorilor un instrument adecvat studiilor lor”⁴.

În ceea ce privește diversitatea concepțiilor asupra teoriei în studiul relațiilor internaționale, această problematică a fost abordată și de Scott Burchill și Andrew Linklater în introducerea lucrării „*Theories of International Relations*”, unde se arată că practicienii domeniului nu sunt de acord în privința elementelor implicate în teoretizarea relațiilor internaționale. «Când comparăm teorii – menționează cei doi autori – comparăm fenomene diferite și practic imposibil de comparat. Nu există un acord cu privire la cea mai bună linie de argumentare în oricare teorie, și nici în ceea ce privește posibilitatea combinării principalelor lor realizări

³ Ion Diaconu, *Relațiile internaționale în epocile modernă și contemporană*, București, Editura Fundației România de Măine, 2008, p. 9

⁴ Kjell Goldman, *Relațiile internaționale: o perspectivă de ansamblu*, în Robert E. Goodin, Hans-Dieter Klingemann (coordonatori), *Manual de știință politică*, Iași, Editura Polirom, 2005, p. 369

într-o teorie unificată (...) Există o suprapunere între diferite teorii, dar niciun consens asupra a ceea ce înseamnă cu adevărat termenul „Relații Internaționale”. Sensul lui cel mai direct vizează analiza relațiilor între națiuni – mai exact, state – dar aceasta este abordarea practică de realiști și neorealiști și respinsă sau modificată substanțial de către exponenții perspectivelor concurente, unii din ei considerând că termenii „politică globală” sau „politică mondială” sunt mai adecvați pentru a descrie ceea ce domeniul ar trebui să studieze în perioada contemporană»⁵.

În ceea ce privește „Teoria Relațiilor Internaționale” ca disciplină academică, aceasta a apărut și s-a consacrat ca atare după Primul Război Mondial, context în care oamenii de știință (printre care istorici, juriști, politologi, sociologi, filosofi, economiști sau antropologi) au urmărit să găsească și să explice cauzele acestui conflict armat și, implicit, să identifice soluții pentru evitarea pe viitor a unei noi conflagrații mondiale. Așadar, această disciplină academică nu are un obiect de studiu bine definit (există o pluralitate de repere: statul, războiul și pacea, puterea și securitatea, sistemul internațional, individul) și nici metode unitare de analiză.⁶

Având în vedere că mediul internațional constituie obiect de studiu pentru mai multe discipline, dezbateră teoretică asupra relațiilor internaționale a devenit una extrem de amplă și a angrenat specialiști din mai multe domenii. Astfel, disciplina „Teoria Relațiilor Internaționale” ia în considerare multe dintre constatările realizate de unele discipline cum ar fi Istoria, Politologia, Sociologia, Dreptul Internațional sau Economia Mondială și, ca urmare, operează cu noțiuni și concepte cum sunt: natura relațiilor dintre state ca subiecte

⁵ Scott Burchill, Andrew Linklater, *Introduction*, in Scott Burchill, Matthew Paterson, Christian Reus-Smit, Andrew Linklater, Richard Devetak, Jacqui True, Jack Donnelly, *Theories of International Relations*, Third Edition, Editor Palgrave Macmillan, 2005, p. 12.

⁶ Șerban Filip Cioculescu, *Introducere în Teoria Relațiilor Internaționale*, București, Editura Militară, 2007, pp. 26 și 32